

בהנהגותיו עם בני אדם, ואל יהא קשה כארו.

עליו⁽¹¹⁷²⁾, מפני שלמד תורה הרבה.

הברייתא מביאה מעשה, שממנו מוכח עד כמה צריך האדם להזהר לנהוג ברכות קנה, ולא להיות קשה כארו.

נודמן לו בדרכו אדם אחד⁽¹¹⁷³⁾, שהיה כ-ב מכוער ביותר.

מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור [שם מקום] מבית רבו, לאחר שישב שם זמן רב ולמד תורה, והיה רכוב על חמור, ומטייל על שפת נהר כדי לשמוח וליהנות.

אמר לו אותו אדם לרבי אלעזר: שלום עליך רבי!

ולא החזיר לו רבי אלעזר שלום⁽¹¹⁷⁴⁾.

ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה

ולא עוד, אלא שתחת זאת אמר לו: ריקה [לשון זלוזל הוא. כלומר: אדם ריק שכמך], כמה מכוער אותו האיש [כלפי אותו אדם

ארו אינו עומד במקומו, אלא כיון שנשב רוח דרומית — עוקרתו והופכתו על פניו. ומה סופו של ארו — באין עליו סתתין ומסתתין אותו, ומסככין ממנו בתיים, והשאר משליכים לאור.

שהיה נראה לו אותו אדם כאדם פחות, ובאותו מקום נוהגים היו שאין הקטן נותן שלום לגדול. ואם יתן, הרי הוא מבזה את הגדול. לכן, כשראה רבי אלעזר שהקדים לו שלום, הקפיד ודן אותו כגאה, שאין בו דרך ארץ. ולכן אמר לו "ריקה", לשון ריקנות, כדי שיוכן שאין טענתו על צורה חיצונית, אלא לפנימיות, שהוא ריק מתוכן, שאינו מתנהג בדרך ארץ!

1172. בפשטות הכוונה, שהיה גאה בכך שלמד תורה הרבה. אבל לכאורה אפשר עוד לבאר, שהכוונה כפי שמצינו בכמה מקומות לשון "לבו גס בה", וביאר רש"י [עירובין מז א, ובעוד מקומות]: רגיל בה ומכירה. ואף כאן, היתה דעתו גסה עליו, שהיה רגיל ובקי היטב בתורה שלמד.

ומכל מקום טעה רבי אלעזר, כי היות ואותו אדם היה מכוער ביותר בחיצוניותו, היתה משמעות דבריו על צורתו, וכזה נעשה לו ביוש גדול, וגם נראה היה כמזלזל ביצירה ח"ו. עיין שם.

1173. רש"י מביא, שיש ספרים שכתוב בהם "נודמן לו אליהו זכור לטוב". והוא נתכוין להוכיחו שלא ירגיל בדבר. וכן כתבו גם התוספות.

והיעב"ץ כתב, שיש לדונו לכף זכות. שמאחר שהיה האיש מכוער ביותר, חשש רבי אלעזר שמא שד הוא, ואסור לתת שלום לשדים, כפי שמצינו במסכת מגילה ג א].

1174. לכאורה מעשה זה תמוה טובא! איך יתכן שביזה כך רבי אלעזר את אותו אדם, רק משום שהיה מכוער מאוד?

ואף שאחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא "שלום", אין זה נחשב הזכרת שם שמים, ולכן לא שייך כאן מה שהגמרא אומרת שם, שמקובלנו שאין השדים מזכירים שם שמים לבטלה. וכך כותב גם החיד"א בספר פתח עינים [על מסכת ברכות ג א], שהזכרת "שלום" אינה נחשבת הזכרת שם שמים לבטלה.

וכתב הבן יהודע, שכשאמר רבי אלעזר "כמה מכוער אתה", ודאי לא התכוון לצורתו החיצונית, אלא להנהגת דרך ארץ שלו. והיינו,

אמר כך]! שמא כל בני עירך מכוערין
כמותך? (1175)

אמר לו אותו אדם: איני יודע. אלא, לך
ואמור לאומן שעשאני [דהיינו, הקדוש ברוך
הוא]: כמה מכוער כלי זה שעשית!

כלומר, אם יש לך טענות על צורתי
המכוערת, לא אני הכתובת. אלא, לך ליוצרי,
לקדוש ברוך הוא, והתלונן בפניו על היצירה
המכוערת שיצר!

כיון שידע והבין רבי אלעזר בעצמו שחטא

בדבריו, ירד מן החמור — ונשתטח לפניו
[לפני אותו אדם], ואמר לו: נעניתי לך
[דיברתי אליך יותר מן הראוי] (1176), מחול
לי!

אמר לו אותו אדם: איני מחול לך, עד
שתלך (1177) לאומן שעשאני, ואמור לו: כמה
מכוער כלי זה שעשית!

חיה רבי אלעזר מטייל [מהלך] אחריו (1178)
ומנסה לפייסו עד שהגיע לעירו (1179).

יצאו בני עירו לקראתו [לקראת רבי

בצורה שלך, הלא בקבר תהיה שוה עמו, כי
בקבר לא ישאר הנוי החיצוני! ואם אתה תמות
לפניו, נמצא שבכל מקרה הוא, שיהיה בחיים,
יהיה נאה יותר מגופך, שיהיה בקבר.

כך רמז האיש מוסר בדבריו, שאמר "עד
שתלך לאומן שעשאני", כלומר, כשתלך בדרך
כל הארץ, והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה,
והגוף ישאר בקבר, אז לא יהיה שום היכר
לצורה נאה או מכוערת, אלא כל הגופים יהיו
שויים.

1178. באבות דרבי נתן [פרק מא] הלשון: רץ
אחריו שלשה מילין. ובמסכת כלה [פרק ז]
הגירסא: הלך רבי שמעון אחריו כחצי מיל.

1179. בפשטות מדובר בעירו של אותו אדם,
שהרי היה רבי אלעזר מטייל אחריו, ומסתבר
שעשה כך עד שהגיע אותו אדם לעירו ולמקומו.
וכשמעו בני העיר שרבי אלעזר מגיע לעירם,
יצאו לקראתו וכו'. מצד שני, מצינו במסכת דרך
ארץ [פרק בן עזאי פרק ב', ובעוד מקומות]:
אותו היום נכנס רבי שמעון ברבי אלעזר לבית
המדרש הגדול שלו ודרש לעולם יהא אדם וכו'.
משמע שהיה בעירו.

1175. במסכת דרך ארץ [פרקי בן עזאי פרק ב'
הלכה א'] מובא מעשה זה בנוסח אחר. שאמר
לו רבי אלעזר: "ריקה! כמה מכוערין מעשיך!
כמה מכוערין בניו של אברהם אבינו!" וכן הוא
במחזור ויטרי [סימן תקל"א פ"ג].

והמהרש"א כתב, שאפשר שאמר לו כך,
משום שהיה נראה לו כנכרי מבני כוש, לפי
שהיה מכוער ושחור ביותר. וזהו שאמר לו
"שמא כל בני עירך מכוערין כמוך", דהיינו,
מארץ כוש. והשיב לו אותו אדם "איני יודע".
כלומר, איני יכול לומר לך שהם מכוערים, כי
אפילו בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב.
ואתה שדיברת כך, נותן חסרון ביצירה.

1176. כך פירש רש"י במסכת ברכות [כח א].
ובמצודת ציון על תהלים [ק"ט פסוק ק"ז]
כתב: "נעניתי — ענין הכנעה. כמו ליענות
מפני".

1177. יש להבין, למה האריך בדבריו חנינם,
ואמר "עד שתלך", ולא אמר: עד שתאמר לאומן
שעשאני וכו'?

וביאר הבן יהודיע על פי מעשה שהיה באדם
אחד שהיה נאה ביותר, והיה מתלוצץ באדם
מכוער. אמר לו חסיד אחד, למה תתגאה עליו

אמר להם: כך וכך עשה (1183) לי [סיפר להם את כל המעשה].

אמרו לו: אף על פי כן, למרות מה שעשה לך, מחול לך לרבי אלעזר, לפי שאדם גדול בתורה הוא.

אמר להם: בשבילכם [משום שאתם מבקשים] — הריני מחול לך. ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן (1184).

מיד (1185) נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון לבית המדרש ודרש: לעולם יהא אדם רך בקנה (1186), ואל יהא קשה כארז (1187).

תהא דעתו גסה. כי דבר זה מרגיל לדבר בגנות בני אדם.

1185. עשה זאת רבי אלעזר מיד, ולא המתין אפילו רגע, כי לאחר שימחה הרושם של תוכחתו של אותו אדם, ומה שקרה בעקבות כך, לא ייקבע הדבר בליבו כל כך. ולכן גם נכנס לבית המדרש ודרש בענין זה בפני רבים, כי כך ייקבע הדבר בלבו היטב. עוד יתכן לומר, שאף אותו אדם השתתף באותו מעמד. ועשה כך רבי אלעזר, כדי שייוכח שאכן הוא שב מדרכו [שהרי רק בתנאי זה מחל לו].

1186. כתב החתם סופר בתשובה [או"ח חלק א' סימן ק"ע]: "לקחה אזני שמץ מדברי ריבות בשעריו והעיקור בינו ובין וכו' אודות הוספת אחרון בכל שבת, ואם כי בעיקר הדין נ"ל שהדין עם מעלתו כאשר אבאר אי"ה, מ"מ אין שלום יוצא מתוך מריבה, וכל נתיבותיה שלום כתיב וכו'. ופתחתי בשלום ובו אסיים, שעכ"פ יהיה כבוד ידידי הרב נ"י מחול, ויהי רך קנה ולא קשה כארז ח"ו [כתענית כ' ע"ב], ולא יאמרו הרב כמה קשה וכו'".

1187. הדמיון לקנה וארז על פי מה שהגמרא

אלעזר], והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! (1180)

אמר להם אותו אדם: למי אתם קורין "רבי" "רבי"? (1181)

אמרו לו: לאדם זה שמטייל אחריו. לרבי אלעזר.

אמר להם: אם אדם זה — רבי הוא, אל ירבו רבנים כמותו בישראל!

אמרו לו: חס וחלילה! (1182) מפני מה אתה אומר כך?!

1180. כתב הבן יהודע, דהיינו: רבי — בנגלה, רבי — בנסתר. מורי — במדות, מורי — בדרך ארץ.

1181. מכאן משמע לכאורה, שבאמת היה זה אליהו הנביא, שבא להוכיח את רבי אלעזר. שאם לא כן, איך דברו בני העיר בשופי עם אותו אדם מכוער, ולא היה בהם אחד שיעליבו ויאמר לו: כמה מכוער אתה. אלא צריך לומר שהיה זה אליהו, ושיווה לעצמו דמות מכוערת ביותר כשפגש את רבי אלעזר, כדי להוכיחו. אבל כשפגש את בני העיר, כבר לא היה צריך להיות מכוער כל כך, ולכן לא אמרו לו דבר.

1182. כך היא הגירסא בכמה מדרשים.

1183. לא אמר "כך וכך אמר לי", אלא "עשה לי". כי בדיבורים אלה עשה מעשה של שפיכות דמים, שהלבין פניו. בן יהודע.

1184. תמה המהרש"א, הרי לשון "ובלבד שלא יהא רגיל" משמע שפעמים כן יעשה כן, ולמה לא אמר אותו אדם "ובלבד שלא יעשה כן"?

ותירץ שכן אמר אותו אדם, ובלבד שלא יהא עושה דבר המרגילו לעשות כן. דהיינו, שלא

גובהיהו [מחמת גובהן]. שהיו גבוהות יותר מדי].

אי נמי, הדבר יתכן באופן דקיימן אגודא דנהרא [שהקירות עומדין על שפת הנהר]. שאף שהקירות בריאות, נופלין הן, משום שהמים מקלקלים את הקרקע, ושוחקים את היסוד.

הגמרא מביאה מעשה שהיה בענין כותל רעוע.

כי היא אשיתא רעועה דהואי בנהרדעא [כמו אותו קיר רעוע שהיה בעיר נהרדעא], דלא הוה חליף רב ושמואל תותה [שלא היו עוברים רב ושמואל תחתיו], אף על גב דקיימא באתרה תליסר שנין ולא נפלה [אף שכבר עמד הקיר במקומו שלש עשרה שנים, ולא התמוטט].

יומא חד איקלע רב אדא בר אהבה להתם [יום אחד הזדמן רב אדא בר אהבה לאותו מקום].

אמר ליה שמואל לרב: ניתי מר ונקיף [בוא ונקיף את הקיר המסוכן, ולא נלך תחתיו, כפי שאנו רגילים לעשות תמיד]!

אמר ליה רב לשמואל: לא צריכנא האידינא [היום אין אנו צריכים להקיף], כיון דאיכא

ולפיכך, משום שהקנה רך, זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות.

שנינו במשנתנו: וכן עיר שיש בה דבר או מפולת בו.

תנו רבנן: מפולת שאמרו במשנתנו — היינו באופן שהיו הכתלים בריאות [חזקות] מתחילה, ולא שהיו כבר רעועות. שהרי אם כבר היו רעועות, טבען הוא שנופלות.

וכמו כן מדובר שהיו קירות שאינן ראויות ליפול, ולא קירות הראויות ליפול.

ותמהה הגמרא: הי ניהו [אילו הם] בריאות, וחי ניהו [ואילו הם] שאינן ראויות ליפול? הרי בריאות ואין ראויות ליפול — היינו הך הם!

וכמו כן, הי ניהו רעועות, הי ניהו ראויות ליפול? הלא היינו הך הם!

ומבאר הגמרא: מה ששנינו "ראויות ליפול" בפני עצמן, ו"בריאות" בפני עצמן, שמשמע ש"ראויות ליפול" מדובר בקירות בריאות —

לא צריכא [אין הדבר נצרך] — אלא לאופן דאכן הקירות בריאות, אלא שנפלו מחמת

הארז, קשה הוא, ואמנם אין רוחות רגילות מזיזות אותו ממקומו. אבל אם באה רוח דרומית, שחזקה היא מאוד, עוקרתו והופכתו על פניו. כך אדם, שהוא תקיף בדעתו, ואינו נכנע מפני אדם, מכל מקום עלול להזדמן לו אדם שהוא קשה ממנו, ולא יוכל להלחם עמו, ויעקר חלילה מן העולם. בן יהוידע.

אומרת לעיל, שקנה, אפילו כל רוחות שבעולם נושבות בו, אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הולך ובה עמהם. דממו הרוחות — עומד במקומו. כך טוב לאדם שיהיה נוח בטבעו, ודעתו מעורבת עם הבריות, שילך עם כל אחד לפי דרכו ודעתו. ואז סופו לעמוד במקומו בנחת, כי דעתם של הכל תהא נוחה עמו, ולא יהיה לו אויב. אבל

בתר דנפק — נפל ביתא [מיד אחרי שיצא רב אדא מן הבית — נפל הבית].

ארגיש [הרגיש] רב אדא בר אהבה בדבר, שהכניסוהו לבית כדי שלא יתמוטט ויוכלו לפנותו — ואיקפד [והקפיד על הדבר] (1188).

ולמה הקפיד על הדבר?

סבר לה [כי הוא סובר] כי הא דאמר [כפי שאמר] רבי ינאי: לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה, ויאמר: אין אני חושש, כי ודאי עושין לי נם, ולא אנזק.

והטעם, כי יש לו לחשוש שמא אין עושין לו נם מן השמים.

ואפילו אם תימצוי לומר שעושין לו נם — מכל מקום מנבין [ממעטין] לו משום כך מזכויותיו (1189) [מהזכויות שיש בידו על ידי

רב אדא בר אהבה בהדן, דנפיש זכותיה, ולא מסתפינא [משום שרב אדא בר אהבה, שרבים זכויותיו, נמצא עמנו, ולכן אין לחשוש שהקיר יתמוטט].

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין כותל רעוע.

רב הונא הוה ליה ההוא חמרא בההוא ביתא רעינא, ובעי לפנוייה [לרב הונא היה יין שהיה מונח בבית רעוע, ורצה לפנותו משם לפני שיתמוטט עליו הבית]. אלא שהיה חושש להכנס לשם.

התחכם רב הונא, ועייליה לרב אדא בר אהבה להתם [הכניס לבית את רב אדא בר אהבה, שמרובין זכויותיו, כפי שהובא לעיל]. משכיה בשמענא [עכבו שם על ידי עיסוק בלמוד תורה] עד דפנייה [עד שסיים לפנות את היין מהבית].

”מעשה במקום אחד שהיה ערוך, והיה מזיק את הבריות. באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא. אמר להם: הראו לי את חורו! הראוהו את חורו. נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו, ומת אותו ערוך. נטלו על כתפו, והביאו לבית המדרש. אמר להם: ראו בני, אין ערוך ממית, אלא החטא ממית. באותה שעה אמרו: אוי לו לאדם שפגע בו ערוך, ואוי לו לערוך שפגע בו רבי חנינא בן דוסא.” וקשה, איך העמיד רבי חנינא עצמו במקום סכנה, על חורו של הערוך המסוכן?

ותירץ הבן יהודיע, שבאותו מעשה רצה רבי חנינא לעשות קידוש השם, וללמד את העם מוסר, שלא החטא ממית וכו'. ולכן, אף אם ינכו לו מזכויותיו מחמת מעשה זה עצמו, הרי ירויח עשר ידות מאותו זיכוי הרבים! ועוד, הרי במעשהו הציל את בני המקום מסכנה, וצבר לו זכויות רבות! ועיין שם מה שכתב עוד ביישוב

1188. צריך ביאור, למה לא הקפיד רב אדא במעשה דלעיל, שהלכו עמו רב ושמואל תחת קיר רעוע?

ויתכן, שבאותו מעשה לא ידע רב אדא כלל שאותו קיר היה רעוע, ולכן לא הקפיד.

והבן יהודיע כתב, שבמקרה שלנו היה ניכר הנס להדיא, שהרי מיד כשעברו את מפתן הבית — נפל. אבל במקרה דלעיל, נשאר הכותל קיים גם אחרי שעברו תחתיו, וגם כל העולם היו הולכים תחתיו ולא מקפידים, ששומר פתאים ה'. אמנם רב ושמואל רצו לפרסם שבחו של רב אדא, ולכן עברו עמו שם. וגם רצו ללמד את העם תוקף כחם של מעשים טובים, שיש בהם כדי להגן מפני סכנה.

1189. החיד"א [בספר פתח עינים] מקשה מהמעשה המובא במסכת ברכות [לג א]:

מצוות ומעשים טובים] (1190).

אמר רב חנן: מאי קרא [מנין למדים דבר זה, שעל ידי שנעשה לו נס, מנכין לו מזכויותין]?

דכתיב שאמר יעקב, כאשר התפלל אל הקדוש ברוך הוא שיצילנו מיד עשו: **"קטנתי מכל החסדים ומכל האמת וגו' כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות"** [כלומר, כשעברתי את הירדן בדרכי אל לבן, כל רכושי היה המקל שבידי. ואילו עתה, כשאני חוזר משם, כה רבים בני האדם

קושיה זו.

1190. רב הונא לא חשש לכך במקרה זה, משום שהוא סבר שרק כשאדם עומד לכתחילה במקום סכנה, וסומך על זכויותיו, אז מנכים לו. אבל אם עמד שם לפי תומו, שלא ידע שקיימת שם סכנה, אין מנכין לו. והיות ורב אדא לא ידע שהוא מקום סכנה, אלא עמד שם לפי תומו, אין מנכין לו מזכויותיו. אבל רב אדא הקפיד על הדבר, כי הוא סבר שבכל אופן מנכין לו מזכויותיו. עוד אפשר לומר, שרב הונא סבר, שאם האדם עוסק בתורה כשעומד במקום סכנה, אין מנכין לו. ורב אדא סבר, שבכל ענין מנכין לו. **בן יהוידע**.

1191. כך פירש רש"י על החומש [בראשית ל"ב, י"א]. וכך פירש גם במסכת שבת [לב א]. אמנם הרמב"ן בפירושו על התורה נחלק על רש"י, וכתב שפירוש "קטונתי" הוא, שאמר יעקב שקטון הוא מהיות ראוי לכל החסדים שעשה עמו הקדוש ברוך הוא.

1192. בירושלמי מובא ענין זה בשינוי קצת. ששלחו לו חכמים: מה מעשים טובים יש בידך? ומוסיף הירושלמי עוד דברים שענה להם. כגון:

והרכוש שעמי, עד שניתן לחלק אותם לשני מחנות].

ומה שאמר "קטונתי", היינו שחשש יעקב, שמא על ידי הניסים הגדולים שנעשו לו – נתמעטו ונתקטנו זכויותיו (1191).

מאי הוה עובדיה [מה היו מעשיו] **דרב אדא בר אהבה**, שכל כך היו בטוחים בזכויותיו?

כי הא דאתמר (1192) [כפי שמצינו מימרא זן]: **שאלו תלמידיו לרב אדא בר אהבה: במה, באילו זכויות, הארכת ימים?** (1193)

מימי לא קדמני אדם לבית הכנסת, ולא הנחתי אדם בבית הכנסת ויצאתי, ולא עלתה קללת חברי על מיטתי, ולא עברתי בשוק אצל מי שהוא חייב לי. עיין שם.

1193. **הבן יהוידע** מבאר, ששאלוהו על כך מפני שנגזר על בני בבל שיהיה בהם כעס, כפי שנאמר "ונתן ה' לך שם לב רגז", והגמרא במסכת נדרים [כב א] אומרת שהדברים מתייחסים לבבל. ואמרו חז"ל, שהכעס מקצר ימיו של האדם, כפי שנאמר באיוב [יד א]: קצר ימים ושבע רוגז, ורב אדא בר אהבה היה בבבל, לכן התפעלו על אריכות ימיו.

ובמסכת מגילה [כח א] מצינו כעין זה גבי רבי זירא, ששאלוהו במה האריך ימים. וכתב שם השפתי חכמים, ששאלוהו על כך מפני שהוא היה יושב הרבה בתענית, כפי שמצינו במסכת בבא מציעא [פה א], שכשעלה לארץ ישראל התענה שלש מאות תעניות. והתענית מחלישה את כוחותיו של האדם, לכן שאלוהו במה האריך ימים כל כך.

ובירושלמי בסוף הפרק מובא בענין אחר, ששלחו לו לרב אדא בר אהבה מה מעשים טובים יש בידך שהקדוש ברוך הוא עושה לך

אמר להם, בזכות דברים אלו: (1194)

הקדמתי ללכת לפניכם, והיא מידת ענווה] (1196),

א. מימי לא הקפדתי בתוך ביתי (1195),

ג. ולא הרהרתי בדברי תורה במבואות המטונפות (1197),

ב. ולא צעדתי בפני מי שגדול ממני בחכמה [כלומר, כשהלכתי עם גדולים ממני, לא

ניסים, ושם מובא שרב אדא בר אהבה שלף מנעל אחד וירד מטר [אותו מעשה שמובא להלן [כד ב] על רב יהודה].

במידת כעס המגונה, כגון לדבר מצוה. אמנם בזאת התפאר, שאף שהקפיד לשם שמים, מכל מקום היה זה רק כלפי חוץ, כדי שישמעו אליו. אבל "בתוך ביתי", כלומר, בפנימיותו, בתוך לבבו, לא היתה לו קפידא כלל. וכן כתב בבן יהוידע כאן.

1194. הקרן אורה מבאר שכל אלו הדברים שלהלן, סגולה הם לאריכות ימים. כי מזה ששאלוהו תלמידיו על הפלגת אריכות ימיו, נודע לנו החברה הנעימה אשר בין גופו הנוצר מאדמה — עם נשמתו, שהיא חלק אלוך ממעל, ומקובל לפניה דירתה בבית חומר. ועל זה השיב להם מידותיו הטובות, אשר על ידן יתחזקו אושיות וחומת בית החומר, ויהיה מדור נאה לבת מלך — מלכו של עולם, הנשמה הטהורה, ולא יצר לה המקום. עיין שם שהאריך בזה.

1196. מבאר המהרש"א, שאמנם כתוב בכמה מקומות שאסור לאדם ללכת לפני מי שגדול ממנו, אבל מצינו במסכת יומא [לז א], שכאשר שלשה בני אדם מהלכים בדרך, הולך הרב באמצע, והגדול בתלמידיו מימינו, והקטן משמאלו [והיינו קצת מאחוריו, כפי שמצינו שם]. ואמר רב אדא, שאפילו באופן זה, שצעד עם רבו, לא צעד אפילו צעד אחד לפניו.

1195. בפשטות יש לבאר, שאדם שאינו מקפיד וכועס בפרהסיא, אין זה מוכיח על מידותיו הטובות. כי יתכן שבתוכו הוא בוער כאש, אלא שפחיתות כבוד היא לו לצעוק ולכעוס לעיל כל. ובאמת כשיכנס לביתו, ישפוך את כל חמתו על בני ביתו. וזהו שהדגיש רב אדא "לא הקפדתי בתוך ביתי". אף בתוך ביתי, בצנעה, באין רואים, לא כעסתי ולא הקפדתי.

והבן יהוידע כתב, שהשתבח בכך שלא צעד לפני גדול, אף שהוא היה יותר זקן ממנו.

והמהרש"א במסכת מגילה [כח א] כתב, שאף שיש לו לאדם להטיל אימה בתוך ביתו, רק שלא יטיל אימה יתירה, מכל מקום לא עשה זאת בקפידא וכעס. וכעין זה כתב העץ יוסף כאן. שלמרות שמתור להטיל אימה סתם בתוך ביתו, רק לא אימה יתירה, הוא היה זהיר מלהקפיד בכלל.

1197. אף שמצינו בגמרא במסכת ברכות [כד ב] שיש איסור בדבר, מבאר המהרש"א, דהיינו דווקא לעמוד במבואות המטונפות, משום שאי אפשר לעמוד בלי הרהור תורה. אבל משמע שם, שללכת מותר, משום שאפשר ללכת בלי הרהור תורה. אבל רב אדא, שלעולם לא הלך ד' אמות בלא תורה, נזהר אף לא ללכת במבואות מטונפות. כי אם היה הולך שם, היה עליו ללכת ד' אמות בלא תורה.

והבאר מים חיים [פרשת כי תשא] כתב, שאמנם צריך האדם להשתמש לפעמים אף

ובמסכת מגילה כתב, שבגמרא במסכת ברכות מדובר לענין קריאת שמע, שלא יקראנה במבואות המטונפות. ואילו רב אדא החמיר אף בשאר דברי תורה.

עוד כתב [ד"ה ולא קראתי], שאף שרוב

ו. ולא ששתי [לא שמחתי] בתקלת
חברי (1200),

ז. ולא קראתי לחברי בהכנתו (1201) בכינוי
שמכנים אותו בני אדם לגנאי, כגון שם

ד. ולא הלכתי ארבע אמות בלא הרהור
תורה (1198), ובלא שתפילין מונחים בראשי
ובזרועי,

ה. ולא ישנתי בבית המדרש. לא שינת קבע,
ואף לא שינת ארעי (1199),

בבית המדרש אף שינת ארעי. וכן כתב
המהרש"א.

והבן יהוידע כתב בביאור הענין, שבתי
הכנסת שלהם היו מרוחקים מבתיים שבעיר.
וכאשר היתה מתמשכת שמועתם, והיו מתעכבים
משום כך בבית המדרש, שוב לא היו יכולים
לחזור בלילה לבתיים. ואמר רב אדא, שאף
שהוכרח להשאר שם כל הלילה, לא ישן, אלא
נשאר ער.

ובראשון לציון [במסכת מגילה] תירץ,
שגדלותו היתה בכך שלא שגג בזה כל ימיו,
ומעולם לא אנסתו שינה ונתנמנם. וענין זה צריך
זירוז גדול וסייעתא דשמיא.

1200. אמנם זהו מקרא ערוך: בנפל אויבך אל
תשמח, אבל המקרא מדבר כששמח בנפילתו
משום ששונאו. אבל אם שמח בהפסד חברו,
כגון שקנה ממנו סחורה בזול והרויח, על אופן
כזה לא דיבר הכתוב. ורב אדא החמיר על עצמו,
שלא לשמוח אף בהפסד חברו. מהרש"א.

והבן יהוידע כתב, שאמר רב אדא, שאף
באופן שאמר דבר הלכה וכיון אל האמת, שראוי
לשמוח בכך, אם נזדמן שבאותו ענין נכשל
חברו, לא היה הוא שמח בדבר. וזהו "לא
ששתי בתקלת חברי". כלומר, לא ששתי בדבר
שהיתה בו תקלה לחברי.

1201. כך היא הגירסא לפנינו. אבל הערוך
גורס: ולא קראתי לחברי בחניכתי, דהיינו, לא
כיניתי לו אני שם. ואמרי לה — בחניכתי.
דהיינו, שלא קראתי לו בכינוי שכניוהו אחרים.

הדברים הנזכרים כאן — עבירות גדולות הן,
מכל מקום, היות ורוב העולם נכשלים בהם,
התפאר הוא שלא נכשל. וכעין זה כתב המרומי
שדה. משום שקשה להזהר בדברים אלו, הרי
זו רבותא נזוהר בהם.

והבן יהוידע כתב, שדיבר רב אדא על
מבואות שדרכם להיות מטונפות על פי הרוב.
שאף שעתה לא ראה שם טינוף, נזהר שלא
להרהר שם בד"ת.

והמצפה איתן כתב, שאף שהוא לא הלך
מעולם ד' אמות בלא תורה, התאמץ שלא
להרהר במבואות המטונפות, אף שמן הדין מותר
בכך, כפי שמצינו במסכת זבחים [קב ב] שרבי
אלעזר ברבי שמעון הרהר בדברי תורה במרחץ
משום שהיה אונסו, והיינו, משום שהיתה
שמועתו שגורה בפיו, ומהרהר בה בעל כרחו.
ועיין עוד בגבורת ארי שהאריך בענין זה
טובא.

1198. כתב רש"י במסכת מגילה, דהיינו שהיתה
גירסתו שגורה בפיו תמיד.

1199. משמע שמן הדין מותר לישון בבית
המדרש, אלא שהוא החמיר על עצמו. שאם לא
כן, מה הגדלות במעשיו של רב אדא? והקשה
הגבורת ארי, הרי הגמרא אומרת במסכת
סנהדרין [עא א]: כל הישן בבית המדרש —
תורתו נעשית לו קרעים, שנאמר וקרעים תלביש
נומה. משמע שאין זה ראוי לישון בבית
המדרש!

ותירץ, דהיינו דווקא בשינת קבע. אבל שינת
עראי — מותר. והשתבח רב אדא, שלא ישן

דכל יומא דעיבא [בכל יום מעונן], שרוח חזקה מנשבת בו, ויש חשש שקירות רעועים יפלו מחמת חוזק הרוח, הווי מפקין ליה בגוהרקא דדהבא [היו מוציאים אותו, את רב הונא, שכבר היה זקן, וקשה היה לו להלך ברגליו, בקרון⁽¹²⁰³⁾ של זהב]⁽¹²⁰⁴⁾, וסייר לה לכולה מתא [וכך היה מסייר ובודק בכל העיר].

וכל אשיתא דהוות רעיעתא — הוה סתה לה [וכל קיר רעוע — היה מצוה על משרתיו לסותרו], כדי שלא תפיל אותו הרוח על בני אדם.

לווי]. ואמרי לה [ויש אומרים] שכך אמר רב אדא: לא קראתי שם לחבירי בהניכתו [דהיינו, שם לווי של משפחתו]⁽¹²⁰²⁾.

אמר ליה רבא לרפרם בר פפא: לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא [יאמר לנו כבודו מאותם דברים מעולים שהיה עושה רב הונא]!

אמר ליה: בינקותיה — לא דכירנא [דברים שהיה עושה בצעירותו אני זוכר]. אבל בסיבותיה — דכירנא [דברים שהיה עושה בזקנותו — אני זוכר].

שכך היה עושה:

יהונתן, שאהב את דוד, אמר: "נשאל דוד מעמדי".

ועיין עוד בשפתי חכמים במסכת מגילה [כח א], שמסקנתו שישנם שלשה מיני כינויים: א. שם דופי בעלמא, וזהו מה שסוברים ה"אמרי לה". ב. שם גנאי, וזהו מה שסוברים הלישנא קמא. ג. שם פגם משפחה. ובכך אין כל רבותא שלא כינה כך.

1203. כך פירש רש"י. ובערוך פירש, דהיינו כסא של זהב.

1204. משמע ממעשה זה שרב הונא היה עשיר מופלג. וכתב החזון איש [בהוספות בסוף טהרות], שהעשיר רב הונא מאותו מעשה המובא במסכת מגילה [כז ב], שברכו רב "יהא רעוא דתיטום בשיראי", שבודאי נתכוון לברכו שיתעשר. ומה שנתקיים בו ענין זה, שכיסוהו בשיראין, לא שנתקיימה בכך כל ברכתו של רב, אלא היה זה רמז לכך שנגזר עליו שתקיים בו הברכה. ועיין בהגהות הב"ח שם. וכתב היעב"ץ, שנהג רב הונא כך, לצאת

1202. כך פירש רש"י במסכת גיטין [פז ב]. ובמסכת מגילה [כח א] פירש: "אפילו אותו כינוי שמסודר ובא לו ממשפחתו שם דופי". ועיין ברש"י ותוספות כאן.

והיעב"ץ במסכת מגילה [כז ב] כתב הטעם שאין לכנות חבירו בשם, אפילו שאינו של גנאי, משום שבכך מראה שאינו מחשיבו לקרותו בשמו. כפי שמצינו במדרש [תהלים ד'] שהיה דוד מתרעם על שקראוהו "בן ישי".

והבן יהוידע במסכת מגילה כתב, ש"חכינתו" הוא כינוי שם. כגון אם קוראים לו אליהו, משנים את שמו ל"אליאס". ו"חניכתו" הוא שם משפחתו. ורב אדא היה נזהר לקרות לאדם בשמו ממש. לא בכינויו, ולא בשם משפחתו.

וכאן כתב, ש"בחניכתו" היינו שאין מזכירין שמו, אלא רק שם משפחתו. כגון אם שמו "שלמה לוריא", מזכירין אותו בשם "לוריא" בלבד. ורב אדא נזהר בזה, כי הזכרת האדם בשמו ממש, מורה כבוד ואהבה. כפי שהביאו חז"ל, שהמלך שאול שאל: "מדוע לא בא בן ישי אל הלחם", כינה אותו בשם "בן ישי". אבל

ותמהה הגמרא: למה היה השליח זורקן לנהר, וליתביה [שיתנים] לעניים!

ומבארת הגמרא: היינו משום שאם היה עושה כן, זמנין דממכא דעתייהו, ולא אתו למיזבן [לפעמים יסמכו העניים על כך, שיקבלו בחינם את הירקות שישארו, ולא יקנו כלל]. והרי לא תמיד ישארו ירקות בשוק, ונמצא שלפעמים לא יהיו לעניים ירקות לשבת!

ותמהה הגמרא: ועדיין, למה היה צריך לזרקן לנהר, לשדייה לבהמה [שיזרקן לבהמות, ויאכלום הם]!

ומבארת הגמרא: קסבר [סובר] רב הונא, שדבר שהוא מאכל אדם — אין מאכילין אותו לבהמה⁽¹²⁰⁷⁾. והטעם, כי ביזוי אוכלין הוא. שעל ידי שנותן מאכל הראוי לאדם —

אי אפשר למרה [אם היתה יכולת כספית לבעל הקיר] — בני לה [היה בעל הקיר בונה אותה שוב מכספון].

ואי לא אפשר [ואם לא היה באפשרותו] — אזי בני לה איהו מדידיה [היה רב הונא בונה את הקיר מכספו שלו]⁽¹²⁰⁵⁾.

עוד מספר רפרם בר פפא ממעשיו המעולים של רב הונא:

וכל פניא דמעלי שבתא [כל ערב שבת, בערבו של היום], הוה משדר שלוחא לשוקא [היה רב הונא שולח שליח לשוק]⁽¹²⁰⁶⁾. וכל ירקא דהוה פייש להו לגינאי [וכל הירקות שהיו נשארים לגננים, מגדלי הירקות, שלא הצליחו למכרם עד עתה], זבין ליה, ושדי ליה לנהרא [היה שליחו של רב הונא קונה עתה את אותם ירקות, ולאחר מכן היה זורקן לנהר], מהטעם שיתבאר להלן.

1205. ועשה לפנים משורת הדין. כי באמת זו חובתו של מי שיש לו קיר רעוע ומסוכן, לסתור אותו, כדי שלא יסכן בני אדם. ורב הונא לא רק שסתור את הקיר מכספו, אלא אף בנאו שוב עבור בעליו.

1206. כתב הבן יהודיע, שדקדקה הגמרא לספר שהיה שולח שליח, כי אם היה הולך בעצמו או שהיה שולח את שמשו הקבוע, היה חשש שהגננים יביאו במיוחד יותר ירקות, כדי שיקנה אותם רב הונא, וירוויחו. לכן היה שולח בכל פעם שליח אחר, וכך לא שמו לב לכך שנהג רב הונא כך באופן קבוע.

1207. המגן אברהם [סימן קע"א] הביא דין זה להלכה. ובשו"ת שואל ומשיב [מהד"ת ח"ב

בפאר גדול כל כך, כי כך אמרו חכמינו במסכת סנהדרין [צב ב]: לעולם לא ישנה אדם מן הרבנות שלו [כלומר, אל ישנה מגדולתו]. וצריך להתראות כאדם עשיר, כדי שיחששו מפניו, וישמעו דבריו לבני אדם. וזו הסיבה שמצינו שמגדלים ומעשירים את הכהן הגדול. וכן פירש רש"י לעיל גבי רבי יוחנן, שנעשה ראש ישיבה, והגמרא נוקטת לשון "מלך רבי יוחנן". דהיינו, שגידלוהו והעשירוהו.

והבן יהודיע מבאר, שיצא דווקא בגוהרקא דדהבא, משום שהיה סותר כתלים רעועים הן של ישראל והן של נכרים. ובשלמא ישראל ישמעו לו בדבר זה. אבל הנכרים, הרי יתריסו עליו ויתנגדו! לכן יצא בגוהרקא דדהבא, שיושבים בה רק שרים גדולים ונכבדים, ובכך היו גם הנכרים פוחדים ממנו ומקבלים גזירתו לסתור את כתליהם הרעועים.

לבהמה, נראה כבועט בטובה שהשפיע הקדוש ברוך הוא בעולם (1208).

ועתה שואלת הגמרא על עצם הענין:

למה בכלל היה צריך רב הונא לקנות את אותן ירקות? ולא לזבניה כלל [שלא יקנה אותן כלל]!

מבאר הגמרא: הטעם הוא, משום שרב הונא חשש שאם לא יקנו את אותן הירקות, במשך השבת יתייבשו ויתקלקלו, ולא יהיו ראויים לשימוש, ויצאו הירקנים נפסדים. ואם כן, נמצאת [נמצא שאתה] מכשילן לעתיד לבא, שלא ירצו למכור ירקות

לסעודת שבת (1209).

ועוד ממעשיו המעולים של רב הונא:

כי הוה ליה מילתא דאסותא [כאשר היה לו סם רפואה כלשהו], הוי מלי כוזא מיניה, ותלי ליה בסיפא דביתא [היה ממלא כלי מאותו סם, והיה תולה אותו על פתח ביתו], ואמר: כל דבעי — ליתי ולישקול [כל מי שרוצה — שיבוא ויטול].

ואיכא דאמרי [ויש אומרים]: מילתא דשיבתא הוה גמיר [הוא היה יודע שמנהג השדים להזיק למי שאוכל בלי נטילת ידיים] (1210). ולכן הוה מנה כוזא דמיא, ודלי

סימן ע"ב] הקשה מהגמרא במסכת ביצה [ו ב], שאומרת שמחתכין את הנבלה לפני הכלבים בשבת. ואומרת הגמרא, שמוכן לאדם — לא הוי מוכן לכלבים. ומה שראוי לאדם — אין משליכין לכלבים, ולכן אין זה נחשב מוכן. משמע כי מה שאסור — היינו משום שאין זה מוכן. אבל בלאו הכי — מותר ליתן לבהמה מה שראוי לאדם. עיין שם.

ועיין בכתב סופר [או"ח סימן ל"ג] שכתב שכל דבר שאסור לישראל, ואפשר להאכילו לנכרי או למכרו לו, אסור להאכיל לבהמה, חוץ מכלב, והטעם כפי שמצינו שאמרה תורה גבי טריפה "לכלב תשליכון אותו", וזהו בשכר שתיתקת הכלבים ביציאת מצרים "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו". והוא הדין לנבילה ולכל דבר האסור לנו, לכלב יקדים מנכרי. וכתב בשם מחצית השקל [סימן קע"א סק"א], שהעולם סומכים על הפירוש השני של רש"י, שאין איסור כלל להאכיל לבהמה.

והיעב"ץ כתב, שטעם האיסור להאכיל מאכל אדם לבהמה, היינו משום שמעלין בקודש. אמנם כתב שנראה שאין זה להלכה. עיין שם.

1208. עוד הביא רש"י טעם ששמע, דהיינו משום שהתורה חסה על ממונן של ישראל, ואם יתנו ירקות הראויין לאדם — לבהמה, ייגרם הפסד. מה שאין כן אם משליכין אותן לנהר, ימצאו אותן בני אדם במקום אחר, ויאכלום. ועיין ביעב"ץ שכתב שדוחק הוא. וכתב שמסתבר שמהטעם שלא יהא מכשילן לעתיד לברא, הותר להפסידן.

1209. לכאורה סדר הדברים קשה. כי הגמרא היתה צריכה לבאר קודם את הטעם, למה בכלל קנה רב הונא את הירקות, ורק לאחר מכן לשאול למה זרקם לנהר, ולא נתנם לעניים או לבהמה. ועיין בבן יהוידע.

1210. כך פירש רש"י כאן. ובמסכת יומא [עו ב] פירש, שרוח רעה שורה על הלחם הנלקח בידים שלא נטלן שחרית, ושם השד "שיבתא". ועיין בתוספות שם [ד"ה שיבתא], שפירשו באופן אחר.

ובערוך הביא עוד פירוש, דהיינו רוח רעה

חילא דמחוזא [משום שהעניים בעיר מחוזא מרובים מאד]⁽¹²¹²⁾, ואם יבואו כולם לאכול אצלי, יכלה ממוני.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שמסופר בו בין היתר על כותל רעוע.

אילפא ורבי יוחנן⁽¹²¹³⁾ הוו גרסי באורייתא [היו לומדים תורה]. דחיקא להו מילתא טובא [היו עניים ודחוקים ביותר].

אמרי [אמרו זה לזה]: ניקום וניזיל וניעבד עיסקא [נלך ונעשה עסק לצורך פרנסתנו], ונקיים בנפשין [בעצמנו] את המקרא: "אפם כי לא יהיה בך אביון כי ברך יברכך ה'". כלומר, הם פירשו ודרשו את המקרא כך: לא יהיה אביון בך, בעצמך. אלא עליך לדאוג לפרנסתך⁽¹²¹⁴⁾.

ליה [היה מניח במקום בולט כלי של מים], ואמר: כל דצריך — ליתי וליעול [שיכנס, ויטול ידיו], דלא לפתכן [כדי שלא יבוא לידי סכנה].

עוד מעשה מעולה היה עושה רב הונא:

כי הוה כרך ריפתא [כשהיה כורך לחם לאכול], הוה פתח לבביה [היה פותח את שער ביתו] ואמר: כל מאן דצריך — ליתי וליכול [כל מי שצריך — שיבוא ויאכל].

אמר רבא: כולהו, את כל מנהגי רב הונא שהוזכרו לעיל — מצינא מקיימנא [יכול אני לקיים]⁽¹²¹¹⁾, לבר מהא [חוץ מדבר זה שהוזכר אחרון], שהיה מכריז שכל מי שרוצה — יבוא ויאכל, דלא מצינא למיעבד [שאיני יכול לקיימו], משום דנפישו בני

כא-א

מעשה!

1212. כך פירש רש"י. וכתב המהרש"א, שלשון "בני חילא" לא משמע כן. ועוד, שמצינו במסכת בבא קמא [ק"ט א] שבני מחוזא היו עשירים. ולכן פירש, ש"בני חילא" היינו חיל המלך, שכשישמעו שהוא אומר "כל מאן דצריך ליתי וליכול" — יבואו גם חיל המלך, ויכלו ממונו.

1213. כתב העיון יעקב, שהזכיר את אילפא ראשון, כי הוא היה גדול יותר מרבי יוחנן, כפי שכתב רש"י להלן. ולכן זכה רב יוחנן לגדולה ולא אילפא, כי עיקר הגורם שפרשו מדברי תורה היה אילפא. שהוא היה הגדול, ואחריו נמשך רב יוחנן. ולכן שמע רב יוחנן את דברי המלאכים, ולא אילפא.

1214. כך כתב רש"י. אמנם פשוט של מקרא אינו כן, אלא, זו הבטחה של הקדוש ברוך הוא,

שאוחרת התנינוקות בצואר ומפרקת בגידים שאחרי הצואר ומייבשת אותם, מתנונה והולך עד שימות. וזמנה מבן ב' חדשים, ומתיירא ממנה עד ז' שנים. והגורם לזה — בשעה שאמו באה מבית הכסא או מנהר, ומניקה בנה לאלתר.

1211. צריך להבין, לשם מה אמר רבא דברים אלו, שאף הוא יכול לעשות כמעשיו של רב הונא [ובעצם יכול היה לעשות ממש את כל מעשיו, אלא שעתה, שרבים העניים במחוזא, אינו יכול לפתוח ביתו לכל? ואולי נתכוון ללמדנו, שבעצם, אחרי התבוננות במעשי הצדיקים והגדולים, כולם יכולים לעשות כמותם. ההבדל הגדול הוא בין מחשבה — לעשייה בפועל. כמו שדורשים במליצה על הפסוק "רבות מחשבות בלב איש, ועצת ה' היא תקום": רבות מחשבות בלב איש. האדם חושב מחשבות רבות בענייני תורה ומצוות. מה לעשות, איך לעשות, האם אני יכול לעשות. "ועצת ה' היא — תקום". כלומר, אל תחשוב הרבה. קום ועשה